

कोव्हीड मुत्सद्देगिरी 2.0, कामांचा एक वेगळा

क्रम

भारतीय मुत्सद्देगिरीला लसीकरण व्यवस्था कोसळण्याचे आणि जैव संशोधन नियमांचे पडसाद हाताळावे लागतील

पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी बुद्ध पौर्णिमेबाबत जे शब्द उच्चारले, ते म्हणजे काही वेळा या ग्रहाला "कोविडपूर्व किंवा कोविडनंतरचे" (<https://bit.ly/2SIywUO>) जगभरातील भारताच्या राजनैतिक रचनेपेक्षा खरे ठरू शकत नाही अशा घटना आठवतील. गेल्या महिन्याभरात परराष्ट्र मंत्रालय (एमईए) आणि परदेशातील मोहिमांचे लक्ष वळले आहे. २०२० मध्ये साधीच्या रोगाच्या पहिल्या लाटेदरम्यान सीओव्हीआयडी-१९ औषधांच्या निर्यातीत समन्वय साधणे, लॉकडाऊननंतर परदेशात भारतीयांना ('वंदे भारत मिशन') परत पाठवण्यासाठी उड्डाणे आणि त्यानंतर जगभरात लसींची निर्यात करणे ('लस मैत्री') यावर लक्ष केंद्रित केले जात असले, तरी दुसऱ्या लाटेनंतर कोविड डिप्लोमसी २.० मध्ये तात्कालिक आणि दीर्घकालीन कामांची एक वेगळी क्रमिक व्यवस्था अस्तित्वात आहे.

आरोग्यसंकट

देशभरातील काही आठवड्यांच्या बाबतीत हजारो लोकांचा बळी घेणाऱ्या ऑक्सिजन आणि औषधांच्या कमतरतेचा सामना करणे ही तात्कालिक अत्यावश्यकता होती. एकट्या दिल्लीत एप्रिलच्या शेवटच्या आठवड्यात ३,००० हून अधिक लोक ांचा मृत्यू झाला, ज्यात दिल्लीच्या राजनैतिक समुदायातील काही लोक ांचा समावेश आहे, ज्यात अधिकारी, निवृत्त मुत्सद्दी आणि परदेशी मुत्सद्दी यांचा समावेश आहे.

परराष्ट्र मंत्रालयाला इतरांसाठी परदेशातून मदत देताना अंतर्गत आरोग्याच्या चिंतांना सामोरे जाणे भाग आहे. सीओव्हीआयडी-१९ वर उपचार करण्यासाठी वैद्यकीय प्रोटोकॉल सतत बदलले आहेत हे मदत करू नये; जर पहिली गर्दी अमेरिका आणि रशियातून रेम्डेसिवीर आणि फविपिरावीर आणण्याबद्दल असेल, तर भारतीय मोहिमा आता काळ्या बुरशीच्या औषधांची विनंती करत आहेत, कारण आधीच्या मोहिमांना प्रोटोकॉलमधून वगळण्यात आले आहे. हे सर्व असूनही परराष्ट्र मंत्रालयाने वेळेवर आणि यशाने पुरवठा आणण्याचे काम पूर्ण केले आहे.

लसीची कमतरता हाताळणे

उर्वरित वर्ष, २०२२ मध्ये लसी आणण्यावर लक्ष केंद्रित करेल. देशात लसींची कमतरता तीन कारणांमुळे निर्माण झाली आहे:

1. खरेदी आदेशांचे नियोजन आणि जागा वेळेत करण्यात सरकारचे अपयश;
2. भारतस्थित दोन कंपन्यांना त्यांनी वचनबद्ध केलेल्या लसीचे डोस तयार करण्यात अपयश आले आणि
3. यावर्षी जानेवारी ते एप्रिल दरम्यान आयात न करता, लसी निर्यात करण्यावर एमईएचे लक्ष केंद्रित केले गेले.

या अपयशांमुळे आता मुत्सद्दीसमोरचं आव्हान अधिक अत्यावश्यक बनलं आहे आणि परराष्ट्र मंत्री एस. जयशंकर यांच्या गेल्या आठवड्यात वॉशिंग्टन भेटीवरून हे दिसून आलं होतं की, हे आव्हान अधिक कठीण झालं आहे. भविष्यातील उत्पादनाच्या बाबतीत एस्ट्राझेनेका आणि स्फुटनिक-व्ही ची निर्मिती करणाऱ्या कंपन्या ताणवामध्ये आहेत आणि द्विपक्षीय तणाव पाहता चिनी लसी नॉन स्टार्टर असल्याने ही कमतरता भरून काढण्यासाठी नरेंद्र मोदी सरकार अमेरिकेकडे पाहत असल्याचे स्पष्ट झाले आहे.

लसिकरण अनेक प्रकारे करणे हे उद्दीष्ट आहे. यात अमेरिकेला एस्ट्राझेनेका डोसच्या साठ्याचा बराचसा भाग सामायिक करण्याची आणि निर्यातीसाठी प्रतिबंधित असलेले अधिक लस घटक पाठवण्याची विनंती करणे समाविष्ट आहे; फायझर, मॉडर्ना आणि जॉन्सन अँड जॉन्सन या तीन अमेरिकी उत्पादकांकडून अधिक साठा पूर्णपणे खरेदी करणे आणि या लसींच्या भारतात उत्पादनाला प्रोत्साहन देणे. या प्रत्येक मुद्द्यावर एमईएला कठीण मार्गाची बोलणी करावी लागली आहेत. अमेरिकेचे स्वतःचे अन्न व औषध प्रशासन त्यांना मान्यता देईपर्यंत अमेरिकन सरकार आपली एस्ट्राझेनेका निर्यात रोखून धरत आहे; लसघटक आणि घटकांची थोडी रक्कम (२० दशलक्ष डोस) जाहीर केली असली, तरी अद्याप धोरणात बदल झालेला नाही. क्राड शिखर परिषदेदरम्यान (<https://bit.ly/3ySd1l2>) जाहीर केल्याप्रमाणे जॉन्सन अँड जॉन्सन सिंगल डोस लसींच्या निर्मितीला थोडा वेळ लागेल. आणि ते मुळात दक्षिण पूर्व आशियातील वितरणासाठी होते, त्यामुळे भारतासाठी किती तरतूद केली जाईल हे अस्पष्ट आहे.

लसी थेट खरेदी करण्यासाठीही फुर्तीला वाटाघाटींची आवश्यकता असेल कारण अमेरिकन कंपन्या भारतातून नुकसानभरपाई माफी तसेच त्यांना पुरवठा करण्यापूर्वी आपत्कालीन वापर प्राधिकार दोन्ही मिळविण्यावर तयार आहेत. सरकारने अमेरिकन आणि इतर परदेशी उत्पादकांसाठी आपले नियम शिथिल केले आहेत, मंजुरीपूर्वी पूल-चाचण्यांची गरज माफ केली आहे, परंतु या मागण्याठामपणे ठेवलेल्या तत्वांपासून बऱ्यापैकी मागे हटणे आवश्यक आहे. भारतातील राज्यांना थेट खरेदीबाबत वाटाघाटी करण्याची गरज आहे, कारण अमेरिकी उत्पादकांना केंद्रीकृत आदेश हवे आहेत, देयके समोर ठेवून सरकारला आपल्या जाहीर धोरणातून ही यू-टर्न घेण्याची गरज भासू शकते. करार तयार करण्यात मदत करण्यासाठी काम करणाऱ्या मुत्सद्दींचे काम कमी झाले आहे कारण साथीच्या रोगाच्या संभाव्य तिसऱ्या लाटेपूर्वी लसीकरणाची उद्दिष्टे पूर्ण करण्यासाठी वेळ हा एक सारांश आहे.

पेटंट, राजनैतिक पडसाद

तसेच अमेरिका, रशिया आणि चीन सारख्या जागतिक नेत्यांचा पाठिंबा असूनही जागतिक व्यापार संघटनेत (डब्ल्यूटीओ) भारताच्या संयुक्त प्रस्तावातून पेटंट माफीचे आश्वासन ही लवकर लाभ पार नाही. मे महिन्याच्या सुरुवातीला युरोपियन युनियनच्या नेत्यांशी झालेल्या आभासी शिखर परिषदेदरम्यान किंवा क्राड भागीदार जपान आणि ऑस्ट्रेलिया आणि ब्रिक्सभागीदार ब्राझील यांना बोर्डावर आणण्यासाठी वाटाघाटी करणाऱ्या मुत्सद्दींना आढळल्याप्रमाणे, अनेक देश अजूनही लसींवरील बौद्धिक संपदा हक्क तीन वर्षांसाठी मुक्त करण्याच्या कल्पनेवर अवलंबून आहेत. हे शेवटी डब्ल्यूटीओमध्ये कार्यवाही थांबवू शकते, कारण ते सहमतीने कार्य करते.

लस यंत्रणा कोसळण्याचे पडसाद व्यवस्थापित करणे हे भारतीय मुत्सद्देगिरीचे तिसरे मोठे आव्हान आहे. देशांतर्गत, सरकारने यावर्षी जानेवारी ते एप्रिल दरम्यान १५ देशांना ६६ दशलक्षाहून अधिक लसींचे डोस निर्यात करण्याच्या निर्णयाचे समर्थन केले आहे, असे निदर्शनास आणून दिले आहे की भारतातून केवळ ११ दशलक्ष अनुदान, ३५ दशलक्ष व्यावसायिक निर्यात होती आणि जागतिक सीओव्हीएएक्स युतीच्या वचनबद्धतेचा एक भाग म्हणून २० दशलक्ष पाठविण्यात आले होते. भारतातील प्रकरणे वाढू लागताच सर्व निर्यात थांबविण्यात आली, हा युक्तिवाद आंतरराष्ट्रीय स्तरावर धुतला जात नाही. लसींसाठी भारताचे शेजारी आणि भागीदार तसेच भारतावर अवलंबून

असलेल्या जागतिक एजन्सी या दोन्ही ंना लसीच्या बजेटमध्ये समतोल साधण्यात सरकार अपयशी ठरल्यामुळे अडचणीत सापडले आहे.

कदाचित सर्वात भयंकर प्रकरण भूतान आणि त्याच्या लसीच्या मोहिमेचे आहे जे पूर्णपणे भारताच्या संपूर्ण लोकसंख्येसाठी लसीच्या आश्वासनावर अवलंबून होते. मार्च मध्ये, एकदा भारताने पहिल्या बॅचची डिलिव्हरी पूर्ण केली, 550,000 कोव्हिशील्ड डोस, भूतानने आपल्या लोकसंख्येच्या 93% लोकसंख्येला पहिल्या डोसचे प्रशासन विक्रमी 16 दिवसांत पूर्ण केले. दोन महिन्यांनंतर, भूतानकडे दुसरा डोस पूर्ण करण्यासाठी कोणतीही लसी नाहीत आणि इतर देशांना लसीसाठी विनंती करणे सोडले गेले आहे जेणेकरून तेथे वाढत्या केसेसदरम्यान ही अंतिम मुदत चुकणार नाही. शेजारच्या आणि पुढील क्षेत्रातील इतरांना पूर्णपणे पगार ी-पण अपूर्ण ऑर्डर ्स आहेत. भारताच्या प्रत्येक शेजाऱ्यांनी आता लसीकरण मोहीम पूर्ण करण्यासाठी चीन आणि अमेरिकेकडून मदत मागितली आहे यात आश्चर्य नाही. भविष्यात भारताच्या लस आणि फार्मसी निर्यातीवर सुधारणा करणे आणि पुन्हा विश्वास मिळवणे हे एमईए आणि अनेक राजधान्यांमधील त्याच्या मोहिमांसाठी एक आव्हान ठरणार आहे.

विषाणूमार्ग शोधत आहे

शेवटी, सीओव्हीआयडी-१९ च्या अधिक लाटांचा अंदाज बांधला जात असल्याने हे स्पष्ट होत आहे की यामुळे काय घडले याची पूर्ण समज असणे आवश्यक आहे आणि सर्वात वाईट साथीचा फटका बसलेल्या देशांपैकी एक म्हणून भारताने उत्तरदायित्वाची मागणी करण्यात आघाडीवर असले पाहिजे. अठरा महिने, १७० दशलक्ष प्रकरणे (<https://bit.ly/3uElFAd>) आणि तीस लाखांहून अधिक मृत्यू नंतर, जागतिक आरोग्य संघटनेने (डब्ल्यूएचओ) ज्याने वुहानमधील सार्स-कोव्ही २ च्या "उदयाच्या मार्गाचा" अभ्यास केला, चार शक्यतांची यादी केली: थेट झुनोटिक प्रसारण, मध्यवर्ती यजमान, थंड साखळी किंवा अन्नाद्वारे संचरण किंवा प्रयोगशाळेतील घटना. डब्ल्यूएचओने असा निष्कर्ष काढला आहे की चौथा मार्ग "अत्यंत अशक्य" आहे, परंतु जगभरातील शास्त्रज्ञ आणि एजन्सी आता चीनकडून अधिक संशोधन आणि पारदर्शकता आणण्याची मागणी करीत आहेत, विशेषत: वुहान इन्स्टिट्यूट ऑफ व्हायरलॉजीमधील क्रियाकलापांवर. बीजिंग हे अभ्यास रोखण्यावर ठाम असल्याचे दिसून येते आणि अमेरिकेनेही निर्णायक निष्कर्षावर आपले पाय ओढले आहेत असे दिसते, कारण अमेरिकेच्या राष्ट्रीय आरोग्य संस्थांनी वुहान इन्स्टिट्यूटच्या काही संशोधनांना निधी दिला होता आणि नॅशनल इंस्टिट्यूट्सच्या संचालक कार्यालयाने गेल्या वर्षी "लॅब-लीक" सिद्धांताला (<https://bit.ly/2TokFmI>) सूट देण्याचा निर्णय घेतला होता.

नियमांवर

आता या विषयावर बोलू लागलेल्या भारताने अधिक निश्चित उत्तर ाची मागणी केली पाहिजे आणि अपघात किंवा डिझाइनद्वारे, सध्याच्या साथीच्या रोगासारख्या शैतानी गोष्टीकडे नेऊ शकणाऱ्या कोणत्याही संशोधनाचे नियमन करण्यासाठी मजबूत अधिवेशनासाठी आवाज उठवला पाहिजे. त्या दृष्टीने, १९७२ च्या जैविक शस्त्रास्त्र कराराचे (औपचारिकपणे बॅक्टेरिओलॉजिकल (जैविक) आणि टॉक्सिन वेपन्सचे विकास, उत्पादन आणि साठा ीकरण आणि त्यांच्या विनाशावरील कन्व्हेन्शन म्हणून ओळखले जाणारे कन्व्हेन्शन) सुधारित करणे आवश्यक आहे जेणेकरून कराराच्या अनुपालनाचे मूल्यांकन करण्यासाठी अंमलबजावणी संस्था स्थापन केली जाईल आणि भविष्यासाठी सुरक्षित मानके तयार केली जाईल. संयुक्त राष्ट्रसुरक्षा परिषदेत अस्थायी सदस्य म्हणून आपली जागा आणि डब्ल्यूएचओच्या कार्यकारी मंडळावरील आपली भूमिका यामुळे, सीओव्हीआयडी-१९ च्या गैरव्यवस्थापनाच्या गेल्या काही महिन्यांत गमावलेली पायाची पायरी पुन्हा मिळवण्याचा प्रयत्न भारत करू शकेल, अशा पुढील साथीच्या रोगापासून जगाचे संरक्षण व्हावे यासाठी पुढाकार घेऊन. suhasini.h@thehindu.co.in